

«Մխիթար Սեբաստացի» կրթահամալիր
Սիփանի Ֆերիկե Ուսըվի անվան միջնակարգ դպրոց

«Քրդական իրականության մշակութային ասպեկտը»

Հեղինակներ՝ Դավիթ Մուրադյան (Երևան ք.)

Նուրի Իբրոյան (Սիփան գ.),

Խորհրդատուներ՝ Աշոտ Տիգրանյան (պատմաբան, «Մխիթար Սեբաստացի»

կրթահամալիրի դասավանդող),

Սլո Դրբոյան («Քուրդիստան» կոմիտեի նախագահ)

Երևան-Սիփան-Գյումրի 2024-25

Բովանդակություն

Ներածություն.....	3
Գլուխ Ա. Տարածաշրջանային խաղացողների դերը քուրդ ժողովրդի պատմության մեջ	4
1. Եկատերինա Մեծի դերը քուրդ ժողովրդի մշակույթի պահպանման տեսանկյունից (պատմական ակնարկ)	4
2. ՌԴ նախագահ Պուտինի վերաբերմունքը քրդական հարցի նկատմամբ.....	5
3. Միացյալ Նահանգների դիրքորոշումը Բայդենի վարչակազմի օրոք.....	6
Գլուխ Բ. Չորս կարևոր և առանցքային իրադարձություններ քուրդ ժողովրդի պատմության մեջ (ընդհանուր գաղափար)	9
Գլուխ Գ. Աբդուլլահ Օջալանի՝ քուրդ ժողովրդի նույնականացման և Բուրդիստանի՝ որպես պետության վերաբերյալ պատկերացումը	16
1. Աբդուլլահ Օջալանը՝ քուրդ ժողովրդի նույնականացման գործընթացի վերաբերյալ.....	16
2. Քրդերը՝ դառնալով ազգ	17
3. Օջալանը՝ պետության իր պատկերացման մասին.....	20
Գլուխ Դ. Քրդերի ծագման պատմությունը միջազգային հանրության տեսանկյունից	25
Գլուխ Ե. Պայքար հանուն համադաշնային պետության, պայքար հանուն արդարության	28
Եզրակացություն	32
Գրականության ցանկ	34

Ներածություն

Քրդական իրականությունը համաշխարհային պատմության և մշակույթի համատեքստում մշտապես առանձնացել է իր եզակիությամբ և բազմաշերտությամբ: Տարածաշրջանային խառնաշփոթների, ազգային ինքնության պահպանման պայքարի և սոցիալ-մշակութային փոփոխությունների պայմաններում քուրդ ժողովուրդը կարողացել է ձևավորել ինքնատիպ մշակույթ և արժեհամակարգ, որը մինչ օրս հետաքրքրության առարկա է տարբեր գիտական շրջանակներում:

Սույն համատեղ հետազոտությունն իրականացվել է՝ նպատակ հետապնդելով ավելի խորն ուսումնասիրել քրդական իրականության մշակութային ասպեկտները՝ հիմնվելով Աբդուլլահ Օջալանի մտքերի և նրա կողմից ձևակերպված գաղափարախոսության վրա: Վերլուծելով նրա գրքերը՝ մենք առանձնացրել ենք կարևոր իրադարձություններ և գաղափարներ, որոնք պատկերում են քուրդ ժողովրդի պայքարը, ինքնության ճգնաժամը, ինչպես նաև սոցիալ-մշակութային խնդիրները: Այս աշխատության միջոցով ձգտում ենք ոչ միայն բացահայտել Օջալանի հայացքները, այլև որոշակիորեն ներկայացնել քրդական մշակույթի կենսունակությունն ու իր դերը ժամանակակից աշխարհի համատեքստում:

Գլուխ Ա.

Տարածաշրջանային խաղացողների դերը քուրդ ժողովրդի պատմության մեջ

1. Եկատերինա Մեծի դերը քուրդ ժողովրդի մշակույթի պահպանման տեսանկյունից (պատմական ակնարկ)

Խորանալով պատմության մեջ՝ պետք է հատուկ մատնանշել, որ Ռուսաստանի կայսրուհի Եկատերինա II-ը, որը նաև հայտնի է որպես «Եկատերինա Մեծ», պատվիրում է հրատարակել ստանդարտացված քրդական քերականություն՝ ազդարարելով քրդական ցեղերի նկատմամբ աճող հետաքրքրությունը, որոնց շահերը համընկնում են ինչպես Օսմանյան Թուրքիայի, այնպես էլ Քաջար Պարսկաստանի դեմ ռուսական պատմական ընդդիմության հետ:

Ռուսական կայսրությունը լայնորեն աջակցում է քրդական ցեղերին մինչև 19-րդ դարը, սակայն մտահոգված է նաև անվտանգության սպառնալիքով, որը քրդերը ներկայացնում են իր հարավային կովկասյան սահմաններին: Այնուհետև ռուս գլխավորները խորաթափանց ուսումնասիրություններ են անցկացնում քրդերի վերաբերյալ, որն այսօր հայտնի է որպես «Արևելյան Անատոլիա», և Սանկտ Պետերբուրգը դառնում է քրդագիտության համաշխարհային կենտրոն¹:

Որպես ամփոփում վերոնշյալ տեղեկության՝ հարկ է նշել՝ ներկա իրականության մեջ բացի մարտավարական ժամանակավոր ձեռքբերումներից, սիրիացի քրդերը չեն շահել Ռուսաստանի աջակցությունից: Ընդհակառակը, 2018 թվականի սկզբին հարյուրավոր քուրդ խաղաղ բնակիչներ զոհվեցին Աֆրինում Թուրքիայի «Ջիթենու ճյուղ» գործողության արդյունքում, որը չէր կարող առաջննթաց ունենալ առանց Մոսկվայի հավանության և համակարգման: Այն ժամանակ PYD-ի ռազմական հրամանատար Միփան Համոն մեղադրում էր Ռուսաստանին քրդերին

¹ [History of the Kurds](#)

դավաճանելու մեջ, մինչդեռ Մոսկվան անուղղակիորեն մեղադրում էր ԱՄՆ-ին սպանությունների մեջ: Այժմ անդրադառնանք Ռուսաստանի պաշտոնատար անձանց հայտարարություններին:

2. ՌԴ նախագահ Պուտինի վերաբերմունքը քրդական հարցի նկատմամբ

Ռուսաստանի Դաշնության նախագահ Վլադիմիր Պուտինը և այլ բարձրաստիճան պաշտոնյաներ հաճախ ընդգծում են Ռուսաստանի հատուկ պատմական հարաբերությունները քուրդ ժողովրդի հետ՝ ողջունելով նրանց քաջությունը «դժվար ճակատագրին» դիմակայելու և ահաբեկչության դեմ պայքարի արդյունավետությունը: Որոշ քրդեր նույնիսկ պաշտոնական դեր են ստանձնել Ռուսաստանի մերձավորարևելյան քաղաքականության մեջ. Forbes-ի համաձայն՝ եզդի քրդական դումայի անդամ Զելիմխան Մուցունը «ուղեկցել է մարդասիրական ավտոշարասյուններին Բաղդադում և Քուրդիստանում նախքան Սիրիայում ռազմական գործողության մեկնարկը»:

Անցյալ տարեվերջին, օրինակ, արտգործնախարար Սերգեյ Լավրովը հայտարարեց, որ ԱՄՆ պաշտոնյաները խոչընդոտում են սիրիացի քրդերի և Դամասկոսի միջև երկխոսությանը: Նա նաև զգուշացրել է քրդերին խաղաղությամբ չանել Միացյալ Նահանգների վրա, քանի որ նրա ուժերը Սիրիայում են գտնվում «ապօրինի կերպով», ի տարբերություն Ռուսաստանի: Պուտինն առաջարկել էր նմանատիպ տրամադրություններ նույեմբերին. «այն, ինչ այժմ ձեռք է բերվել Սիրիայի և Թուրքիայի սահմանին, արվում է նաև քրդերի աջակցությամբ և նրանց շահերից ելնելով... Մարդիկ տեսնում և հասկանում են, որ ռուսական բանակը եկել է իրենց պաշտպանելու»:

Բացի Վաշինգտոնի դեմ հարցը որպես նժույգ օգտագործելուց, Մոսկվան հիմնականում երկիմաստ է տրամադրված քրդերի ինքնորոշման հարցում: 2016 թվականի դեկտեմբերին պատասխանելով Իրաքյան Քուրդիստանի ինքնավարության մասին հարցին՝ Պուտինը հայտարարել է, որ «մենք չենք միջամտում (իրաքյան) ներքին գործընթացներին»: Իհարկե, Մոսկվան չի վախենում միջամտել, երբ դա համապատասխանում է իր շահերին. այս դեպքում պարզապես նախընտրել է դուրս

մնալ: Այնուամենայնիվ, նույնիսկ երկիմաստ քաղաքականությունը քրդերի մոտ պտուղներ է տվել: Երբ 2017-ի սեպտեմբերին KRI-ն անկախության հանրաքվե անցկացրեց Ռուսաստանը չեզոք դիրք գրավեց, մինչդեռ Միացյալ Նահանգները և գրեթե բոլոր այլ օտարերկրյա դերակատարներ պաշտոնապես դեմ էին դրան: Հանրաքվեին նախորդած և հաջորդած միջազգային հակազդեցության պայմաններում Մոսկվան ձեռք բերեց ավելի մեծ ճկունություն՝ սկսելով լրացուցիչ էներգետիկ նախագծեր կանխիկացման կարիք ունեցող KRI-ում՝ ի վերջո դիրքավորվելով որպես նավթի և բնական գազի առաջատար խաղացող այդ տարածաշրջանում²:

3. Միացյալ Նահանգների դիրքորոշումը Բայդենի վարչակազմի օրոք

Մինչ Ջո Բայդենի երդմնակալությունը 2021 թվականին, շատ վերլուծաբաններ ենթադրում էին, որ նա որպես ԱՄՆ նախագահ բացահայտ քրդամետ դիրքորոշում կորդեգրի: Այդ կանխատեսումները հիմնված էին նրա՝ որպես սենատոր և փոխնախագահ եղած ժամանակաշրջանի վրա, երբ նա սերտ հարաբերություններ էր հաստատում Մերձավոր Արևելքի որոշ քրդական համայնքների հետ:

2020 թվականին ԱՄՆ ընտրություններից առաջ Վաշինգտոնի վերլուծական կենտրոնի համայնքը սկսեց մտածել, թե ինչպիսին կարող է լինել Բայդենի հնարավոր վարչակազմը: Այքան Էրդեմիրը և Ժողովրդավարությունների պաշտպանության հիմնադրամից Ֆիլիպ Կովալսկին 2020 թվականի օգոստոսին կանխատեսել էին, որ Բայդենը, եթե ընտրվի, կլինի «ամենաքրդամետ քաղաքական գործիչը, որը երբևէ զբաղեցրել է Մպիտակ տունը»:

Այս կանխատեսումը ոգևորեց քրդերին, որոնք ապրում են Մերձավոր Արևելքի մի շարք երկրներում: Քրդերն աշխարհի ամենամեծաքանակ ժողովուրդն են, որոնք չունեն պետություն, և միջազգային աջակցությունը չափազանց կարևոր է նրանց ազգային և քաղաքական նկրտումների կենսագործման համար:

Էրդեմիրն ու Կովալսկին վկայակոչեցին Բայդենի նախնական աջակցությունն

² [The Kurdish Role in Russia's Middle East Power Play](#)

իրաքյան պատերազմին, որին աջակցում էին քուրդ առաջնորդները. ա) Իրաքում ֆեդերալիզմը խորացնելու իր հակասական ծրագրերը, որոնք էլ ավելի մեծ ինքնավարություն կհաղորդեին այդ երկրի Քուրդիստանի շրջանին, և բ) նրա երկարամյա հարաբերությունները քուրդ առաջնորդների հետ, ինչպիսին է Իրաքի Քուրդիստանի դեմոկրատական կուսակցության (ՔԴԿ) անդամ Մասուդ Բարզանին³:

2023 թվականին kurdistan²⁴ լրատվական կայքում «Հիմնական կոնգրեսականները կոչ են անում Բայդենին պաշտպանել KRG-ն իրանամետ խմբերի չարաշահումներից» վերնագրով հոդված հրապարակվեց, որտեղ մասնավորապես նշված էր. «Երկուշաբթի օրը երեք կոնգրեսականներ՝ բոլորն էլ Ներկայացուցիչների պալատի արտաքին հարաբերությունների հանձնաժողովում (HFAC) ներկայացված, նամակ ուղարկեցին ԱՄՆ նախագահ Ջո Բայդենին՝ կոչ անելով նրան «վերջացնել իրաքյան քրդերի և Իրաքյան Քուրդիստանի տարածաշրջանային կառավարության (KRG) նկատմամբ անընդունելի վերաբերմունքն Իրաքում Իրանին դաշնակից տարրերի կողմից»:

Բայդենի վարչակազմի պասիվությունն Իրաքում Իրանի ագրեսիվ քաղաքականության պայմաններում, շատերի կարծիքով, կապված էր Թեհրանի հետ հարաբերությունները բարելավելու վարչակազմի ավելի լայն ջանքերի հետ. վերականգնել 2015 թվականի միջուկային գործարքը և արտաքին քաղաքական հաջողությունների հասնել 2024 թվականի նախագահական ընտրություններից առաջ:

Ուշագրավ է, որ նույն օրը, երբ կոնգրեսականները գրեցին Բայդենին, պետքարտուղար Էնթոնի Բլինքենը Նյու Յորքում հանդիպեց Իրաքի վարչապետ Մուհամմեդ ալ-Սուդանիի հետ՝ ՄԱԿ-ի Գլխավոր ասամբլեայի բացման ժամանակ:

Կոնգրեսական նամակի առաջին տողերում նշվում է այն առանցքային դերը, որը ՔՏԿ-ն (Քուրդիստանի տարածաշրջանային կառավարություն) ունեցել է տարիների ընթացքում որպես «Միացյալ Նահանգների ամենահուսալի գործընկերներից մեկը Մերձավոր Արևելքում»:

³ [Why Kurds Are Disappointed by Biden's Legacy](#)

Սակայն Քուրդիստանը ենթարկվում է Իրաքի իրանամետ տարրերի ճնշմանը՝ առանց Բայդենի վարչակազմի հակապատասխանի:

Չնայած Բլինքենի ջերմ խոսքերին, այնուամենայնիվ, ինչպես բացատրում են կոնգրեսականները, մոտ երկու շաբաթ անց, սեպտեմբերի 3-ին թվագրված նամակում, ՔՏԿ-ի վարչապետ Մասուդ Բարզանին գրել է Բայդենին. «Մենք արյունահոսում ենք տնտեսապես և արյունահոսում ենք քաղաքականապես», - շարունակեցին կոնգրեսականները՝ հիշեցնելով Բայդենին Բարզանիի ասածի մասին: «Առաջին անգամ իմ վարչապետության ընթացքում ես լուրջ մտահոգություն ունեմ, որ մեր դեմ այս անպատվաբեր արշավը կարող է հանգեցնել դաշնային Իրաքի հենց այն մոդելի փլուզմանը, որը Միացյալ Նահանգները հովանավորել է 2003-ին և իբր հավատարիմ է մնում դրանից հետո»:

Ավելին, այդ փլուզումից խուսափելու համար ՔՏԿ-ն պարտավոր էր դիմել Իրանին: Դա անհրաժեշտ էր, քանի որ Բայդենի վարչակազմը ոչ մի էական ճնշում չգործադրեց՝ պարտավորեցնելու Իրաքի կառավարությանը վճարել ՔՏԿ-ին կառավարության եկամուտների համաձայնեցված մասնաբաժինը՝ մոտ 12,67% կամ ավելի քան \$12 մլրդ տարեկան⁴:

⁴ [Key Congressmen Call on Biden to Protect KRG against Abuse from pro-Iran Groups](#)

Գլուխ Բ.

Չորս կարևոր և առանցքային իրադարձություններ քուրդ ժողովրդի պատմության մեջ (ընդհանուր գաղափար)

1. «Քուրդիստան» թերթի հիմնումը

Եգիպտոսում արքայազնի մեջ գտնվելու ժամանակ, Միթհաթ Բեդիր Խանը 1898 թվականի ապրիլին հիմնում է առաջին քրդական թերթը, որը կոչվում է Kürdistan:

Թերթի խմբագրությունը հետագայում ստանձնում է նրա կրտսեր եղբայր Աբդուրահման Բեդիր Խանը: Թերթն արգելված է լինում օսմանյան տարածքներում, բայց տպագրվում է Եվրոպայում: Հիմնականում թուրքերենով գրված Kürdistan-ը պարունակում է հոդվածներ, որոնք քարոզում են քրդական մշակույթն ու պատմությունը: Օրինակ, հրատարակության մեջ սերիականացված է Ահմեդ Խանի 17-րդ դարի գրական Mêm û Zîn էպոսը:

Քաղաքական առումով «Քուրդիստանը» ասոցացվում է սուլթան Աբդուլհամիդ II-ի ինքնավարության դեմ «երիտթուրքերի» շարժման հետ և հասնում է քրդական հարցի լուծմանն Օսմանյան կայսրությունում՝ կոչ անելով սուլթանին վերականգնել 1876 թվականի օսմանյան սահմանադրությունը: Թերթը դադարում է հրատարակվել 1902 թվականից սկսած:

Այսպիսով, «Քուրդիստան» թերթի հիմնադրումը, ելնելով վերոնշյալ տեղեկություններից, հետապնդում էր մի քանի նպատակ, որոնցից ամենաէականներն էին քուրդ ժողովրդի մտահոգությունների բարձրաձայնումը, հետևապես քրդերի իրավունքների պաշտպանությունը, ինչպես նաև ավելի լայն մեղիա դաշտում քողարկվող կամ չհրապարակվող ինֆորմացիայի լույսընծայումը:

2. ՔԲԿ առաջնորդ Աբդուլլահ Օջալանի ձերբակալումը՝ թուրքական գաղտնի ծառայությունների կողմից

1979-1998 թվականներին Միրիայում արտոբված Քուրդիստանի բանվորական կուսակցության (ՔԲԿ) առաջնորդ Աբդուլլահ Օջալանը ստիպված է հեռանալ Թուրքիայի կառավարության դիվանագիտական ճնշումից հետո: Նա ապաստան է փնտրում Ռուսաստանում, Իտալիայում և Հունաստանում, նախքան Քենիա տեղափոխվելը:

1999թ. փետրվարին Աբդուլլահ Օջալանին առևանգում է Նայրոբիում (Քենիայի մայրաքաղաք) Թուրքիայի Ազգային հետախուզական կազմակերպությունը՝ Ամերիկայի Կենտրոնական հետախուզական վարչության (ԿՀՎ) օգնությամբ և հանձնում թուրքական պաշտոնյաներին (հեղինակություններին): Նրանք իրեն նետում են մենախուց՝ Մարմարա ծովի մեկուսացված Իմրալը կղզում, որտեղ նրան հսկում են մոտ 1000 զինվորականներ:

Թուրքական ռազմական դատարանի կողմից դավաճանության և անջատողականության համար մեղադրվող Օջալանը դատապարտվել է մահապատժի: Սակայն նրա պատիժը հետագայում փոխարինվում է ցմահ ազատազրկմամբ՝ 2002 թվականին Թուրքիայում մահապատժի վերացումից հետո:

Աբդուլլահ Օջալանի ձերբակալությունը, ով հանդիսանում էր ՔԲԿ-ի հիմնադիրն ու գաղափարական առաջնորդը, նպատակ ուներ հոգեբանորեն կոտրել կազմակերպության ղեկավարությանը և թուլացնել դրա ազդեցությունը՝ հատկապես զինված պայքարի և սեպարատիստական (անջատողական) շարժման ոլորտներում: Օջալանը դիտվում էր որպես գլխավոր սպառնալիք Թուրքիայի ներքին անվտանգության համար: Նրա ձերբակալությունը դիտարկվում էր որպես քայլ, որը կօգներ նվազեցնել ՔԲԿ-ի կողմից կազմակերպվող հարձակումներն ու ապակայունացման գործողությունները:

3. Իրաքյան նոր ընտրություններում քաղաքական հաղթանակ քրդերի համար

Քուրդիստանի հայրենասիրական միության առաջնորդ Ջալալ Թալաբանին ընտրվել էր Իրաքի ժամանակավոր նախագահ, իսկ քրդական քաղաքական

կուսակցությունների դաշինքը երկրորդն էր Իրաքի նոր ազգային խորհրդարանական ընտրություններում:

Իրաքի Էրբիլ քաղաքում տեղի է ունենում Քուրդիստանի խորհրդարանի առաջին նիստը, և Քուրդիստանի դեմոկրատական կուսակցության (ԲԴԿ) առաջնորդ Մասուդ Բարզանին դառնում է Իրաքյան Քուրդիստանի նախագահ:

Իրաքյան Քուրդիստանի նախագահի պաշտոնն ունեցավ միավորիչ դերակատարի բնույթ, որը նպաստեց տարբեր քաղաքական կուսակցությունների, խմբակցությունների և սոցիալական շերտերի միջև համերաշխության հաստատմանը՝ չնայած որոշ ներքին հակասություններին ու տարաձայնություններին:

Հետաքրքրական է, որ Ջալալ Թալաբանու ընտրությունը Իրաքի նախագահ, թեկուզև ժամանակավոր, դարձավ կարևոր քայլ քրդերի ազգային ինքնության պահպանման, միջազգային ճանաչման և տարածաշրջանում նրանց քաղաքական դերի ամրապնդման գործում: Կարևոր է հիշել, որ Ջալալ Թալաբանին, լինելով ազդեցիկ քաղաքական գործիչ և զբաղեցնելով լուրջ քաղաքական պաշտոն, կարևոր դեր խաղաց Իրաքի նոր սահմանադրության մշակման և հաստատման գործընթացում, որը կոչված էր երաշխավորելու ժողովրդի իրավունքները, ներառյալ ազգային փոքրամասնությունների իրավունքները:

Իրաքում տեղի ունեցած գործողությունների համատեքստում կարևոր է հիշեցնել Իրաքի Քուրդիստանի հանրաքվեի մասին, որն անցկացվել է 2017 թվականի սեպտեմբերի 25-ին: Ի սկզբանե նախատեսվում էր անցկացնել հանրաքվեն 2014 թվականին, սակայն Քուրդիստանի տարածաշրջանային կառավարության և Իրաքի դաշնային կառավարության միջև վիճաբանության ֆոնին հանրաքվեն հետաձգվել է, իսկ 2014 թվականին կազմակերպվել է ուղղակի, ոչ պաշտոնական հարցում-հանրաքվե: Քրդերի համար անկախության նոր պայքարի խթան է հանդիսացել Իսլամական պետության ներխուժումն հյուսիսային Իրաքի տարածք, որի արդյունքում պաշտոնական Բաղդադի զինված ուժերը լքել են հյուսիսային որոշ տարածքներ, որոնք էլ իր հերթին զբաղեցրել է փեշմերգան. և այդպիսով այդ տարածքներն ցայսօր

փաստացի վերահսկում են քրդերը⁵:

Հեղինակավոր պարբերական BBC-ի զեկույցում ծանոթանում ենք Իրաքի Քուրդիստանի հանրաքվեի արդյունքներին.

«Հյուսիսային Իրաքի բնակիչները երկուշաբթի օրը կայացած վիճահարույց հանրաքվեի ժամանակ ճնշող մեծամասնությամբ քվեարկեցին Քուրդիստանի անկախության օգտին: Ընտրական հանձնաժողովը հայտնել է, որ քվեարկությանը մասնակցած 3,3 միլիոն քրդերի և ոչ քրդերի 92%-ը կողմ է անջատմանը: Հայտարարությունը հնչել է չնայած վերջին րոպեին Իրաքի վարչապետի կողմից արդյունքները «չեղարկելու» կոչին: Հայդեր ալ-Աբադին քրդերին հորդորել է փոխարենը երկխոսել Բաղդադի հետ «սահմանադրության շրջանակներում»: Քուրդ առաջնորդներն ասում են, որ «Այո»-ն իրենց մանդատ կտա Բաղդադի և հարևան երկրների կենտրոնական կառավարության հետ անջատման շուրջ բանակցություններ սկսելու:

Հանրաքվեն անցկացվել էր իրաքյան երեք նահանգներում, որոնք կազմում են Քուրդիստանի շրջանը, ինչպես նաև այն տարածքները, որոնք «Քուրդիստանի շրջանի վարչակազմից դուրս են գտնվում:

Ընտրական հանձնաժողովի պաշտոնյաները չորեքշաբթի կեսօրին Էրբիլում կայացած մամուլի ասուլիսում ասացին, որ անկախությանը «այո» է քվեարկել 2 միլիոն 861 հազար մարդ, «ոչ»՝ 224 հազար: Քվեարկելու իրավունք ունեցողների մասնակցությունը կազմել է 72,61%:

Արդյունքների հրապարակումից առաջ խորհրդարանում ունեցած ելույթում պարոն Աբադին պնդել է, որ ինքը «երբեք չի երկխոսելու» հանրաքվեի արդյունքների շուրջ Քուրդիստանի տարածաշրջանային կառավարության հետ⁶:

Հետաքրքրական է ու ինչ-որ տեղ զարմանալի, որ ընտրության արդյունքները ճանաչող միակ անկախ սուբյեկտը եղել է Իսրայելը:

⁵ [Իրաքյան Քուրդիստանի անկախության հանրաքվե, 2017](#)

⁶ [Iraqi Kurds decisively back independence in referendum](#)

4. Ռոջավա տարածաշրջանը

Սիրիայում քրդերը բնակվում են երկրի հյուսիսային և հյուսիսարևելյան շրջաններում, որոնք ոչ պաշտոնապես կոչվում են Ռոջավա (բառացիորեն «Արևմուտք»՝ Կուրմանջիի բարբառով) կամ Արևմտյան Քուրդիստան: Սա սիրիական Եփրատի շրջանի հյուսիսային հատվածն է, Ջիզրե, Քոբանի և Աֆրին քաղաքների տարածքները, Թել Աբյադ-Ռաս ալ-Այն (կամ Սերեկանե) եռանկյունին և Հալեպ քաղաքի քրդական թաղամասերը: Վարչական առումով դրանք գտնվում են Հասաքայի, Ռաքքայի և Հալեպի նահանգներում (մուհաֆազահներում): 1962 թվականին Հասաքայում մարդահամարից հետո սիրիական իշխանությունները 120,000 քրդերի զրկեցին քաղաքացիությունից, քանի որ նրանք չկարողացան ապացուցել, որ այնտեղ ապրել են մինչև 1945 թվականը: 1974 թվականին Հաֆեզ ալ-Ասադի կառավարությունն առաջարկեց Թուրքիայի հետ սահմանին «արաբական գոտի» ստեղծելու նախագիծ՝ քրդերին նավթով հարուստ տարածքներից դուրս մղելու համար: Սիրիայում քաղաքացիական պատերազմի մեկնարկից հետո նախագահ Բաշար ալ-Ասադը գնաց զիջումների և թիվ 46 հրամանագիր ընդունեց Սիրիայի քրդերին քաղաքացիություն տրամադրելու մասին:

Շուտով կառավարական գործերը դուրս բերվեցին քրդական շրջաններից, և այդ տարածքների մի մասում ստեղծվեց և այժմ էլ գործում է Հյուսիս-արևելյան Սիրիայի չճանաչված Ինքնավար Վարչակազմը: Այն բարդ քաղաքական սուբյեկտ է, որը համատեղում է ուղղակի ժողովրդավարության առանձնահատկությունները և կառավարման ռազմադիրեկտիվ մեթոդները:

Առաջին անցումային ինքնավարությունը ձևավորվել է 2013 թվականի նոյեմբերին և պաշտոնապես հռչակվել 2014 թվականի հունվարի 30-ին: Այն բաղկացած էր միմյանցից մեկուսացված երեք շրջաններից (կանտոններից)՝ Ջազիրայից, Քոբանիից և Աֆրինից, որոնցից յուրաքանչյուրում ձևավորվել էին օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունները, զինված կազմավորումները և հասարակական անվտանգության ուժերը (ասայիշ): Հաջորդ տարի քրդական ուժերը

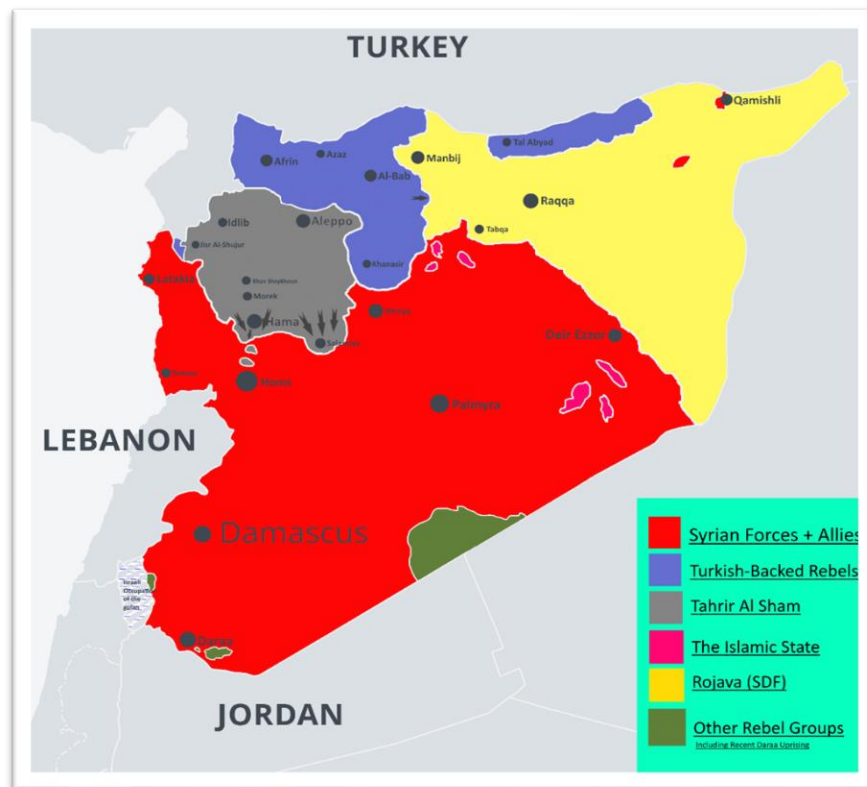
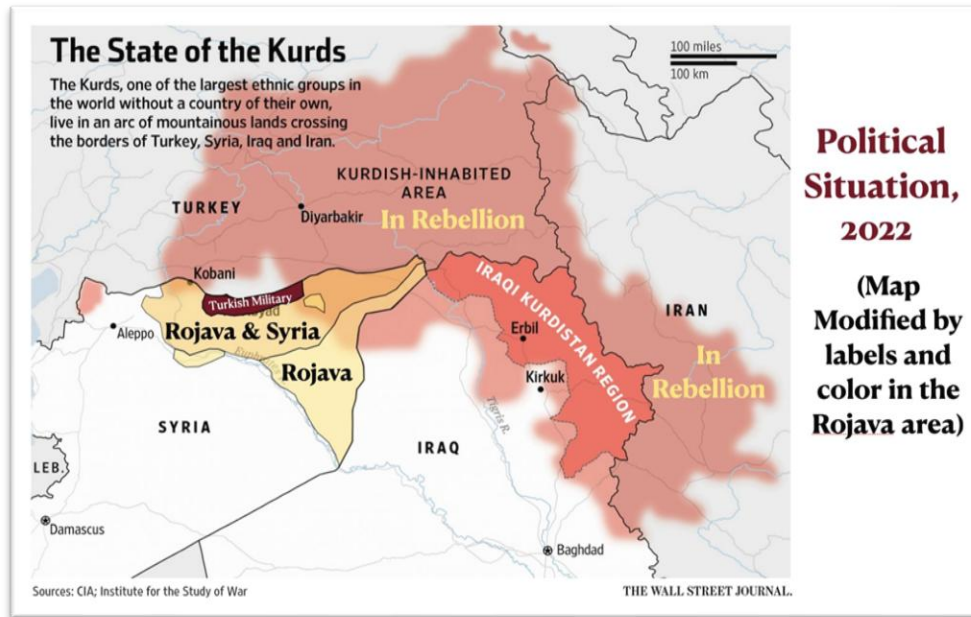
դիմակայեցին Քոբանիի պաշարմանը և ազատագրեցին Թել Աբյադ քաղաքը ԴԱԻՇ-ի (մի շարք երկրներում ահաբեկչական ճանաչված և արգելված կազմակերպություն) զինյալներից՝ այն կապելով Ջազիրա կանտոնի հետ: 2016 թվականի մարտի 17-ին ստեղծվել է, այսպես կոչված, Ռոջավայի դեմոկրատական դաշնությունը՝ Հյուսիսային Սիրիա: Այն բանից հետո, երբ գերակշռող արաբական շրջաններն անցան քրդերի վերահսկողության տակ, երբ նրանք առաջ շարժվեցին դեպի արևմուտք, այն հայտնի դարձավ որպես Հյուսիսային և Արևելյան Սիրիայի դեմոկրատական դաշնություն 2016 թվականի դեկտեմբերին՝ քաղաքական նկատառումներից ելնելով հրաժարվելով քրդական Ռոջավա անվանումից: 2018 թվականի սեպտեմբերից կիրառվում է պարզեցված անվանում՝ Հյուսիսային և Արևելյան Սիրիա⁷:

Այս համատեքստում, որոշակիորեն պատկերացում կազմելու նպատակով առաջարկում ենք թուրքիկ ընթերցել արգենտինահայ գրող Մագդա Թախտաճյանի «Ռոջավա» գրքի մշակման ու գրման հիմնական գաղափարը՝ անձամբ հեղինակի ներկայացմամբ: Թեկուզև այն գեղարվեստական վեպ է, բայց նրա մեջ արծարծվող թեմաներն իսկապես լրջագույն խնդիր են հանդիսացել այդ տարածաշրջանում:

«Ինձ ոգեշնչեց Ռոջավայում պայքարող քուրդ կանանց տեսնելը, այն, թե ինչպես էին նրանք զինվորական համազգեստով, ԱԿ-47-ն ուսին բեռնատարով գնում պատերազմի: Նրանք հատկապես պայքարում էին «Իսլամական պետության» (ISIS) դեմ: Իսլամիստները փորձում էին քուրդ կանանց գերի վերցնել, քանի որ նրանց սեռական շահագործման էին ենթարկում, վաճառում շուկաներում: Հետո Ռոջավայի պատմությունն ուսումնասիրելիս իմացա, որ այնտեղ նաև հայեր են կռվում: Մի նկար տեսա՝ զինվոր էր հրացանով, դեմքը ծածկած, իսկ թիկունքում Քուրդիստանի և Հայաստանի դրոշներն էին, նա Ռոջավայի հայկական առաջին գումարտակից էր⁸», - պատմում է հեղինակը: Նախորդ տեղեկությունները հիմք են տալիս խորհելու ու խորը վերլուծություն անելու՝ իրողություններն ավելի ճշգրիտ պատկերացնալու համար:

⁷ [Кто такие курды и в чем заключается проблема Курдистана](#)

⁸ [Մագդա Թախտաճյան. «Արմատներիս պատմությունն ինձ շատ բան օգնեց հասկանալ»](#)

Քարտեզային պատկերները՝ համացանցից

Գլուխ Գ.
**Արդուլլահ Օջալանի՝ քուրդ ժողովրդի նույնականացման
և Քուրդիստանի՝ որպես պետության վերաբերյալ
պատկերացումը**

**1. Արդուլլահ Օջալանը՝ քուրդ ժողովրդի նույնականացման գործընթացի
վերաբերյալ**

Քրդերի՝ որպես ազգի նույնականացման գործընթացը համեմատաբար ուշ տեղի ունեցավ: Անգամ եթե տասնիններորդ դարի քրդական ապստամբությունների ժամանակ քուրդ լինելու պարտավորություն կար, դա սուլթանության և շահի իշխանության դեմ հակազդեցությունից այն կողմ չէր անցնում: Այլընտրանքային կյանքի ձևերի վերաբերյալ գաղափարներ չկային: Քրդական ինքնությանը նվիրվածությունը ենթադրում էր քրդական թագավորության ստեղծում՝ ավանդական սուլթանությունների իմաստով: Երկար ժամանակ քրդերը հեռու էին իրենց որպես ազգ ճանաչելուց: Միայն քսաներորդ դարի երկրորդ կեսին էր, որ քրդական ինքնության գաղափարը սկսեց զարգանալ ինտելեկտուալ բանավեճերի ընթացքում, հիմնականում թուրքական ձախերից: Այնուամենայնիվ, այս տեղաշարժը չունեւ մտավոր ներուժ՝ հաղթահարելու քրդական ինքնության ավելի ավանդական գաղափարները՝ կապված ցեղային կարգերի և շեյխության հետ: Ե՛վ իրական սոցիալիստական հակում ունեցող կոմունիստական կուսակցությունները, և՛ ազատական և ֆեոդալական կուսակցությունները պայքարում էին քուրդ ազգի կամ քրդերի՝ որպես էթնիկ խմբի գաղափարը հասկանալու համար: Միայն 1970-ականների ձախակողմյան ուսանողական շարժումը կարողացավ էականորեն նպաստել քրդական ինքնության գիտակցմանը:

Էթնիկ նույնականացման գործընթացը զարգացավ թուրքական շովինիստական ազգայնականության և քրդական ֆեոդալական ազգայնականության միջև

հակամարտող հարաբերություններում: Մի կողմից առճակատումն էր համակարգի գաղափարական հեգեմոնիայի հետ, որը հաճախ հագնված էր ձախ երևալու համար, իսկ մյուս կողմից՝ առճակատումը քրդական արհեստակրատիայի հետ, որն ավանդաբար համագործակցում էր համակարգի հետ: Հասարակական, քաղաքական և գաղափարական այս ուժերից ազատագրումը հեշտ չի եղել: Դա պահանջում էր թե՛ ինտելեկտուալ բանավեճ, թե՛ գործնական կազմակերպչական աշխատանք: Սա ուղղակիորեն հանգեցրեց դիմադրության: 1970-ականներին քրդերի էմանսիպացիոն ջանքերը դեռ հասունացած չէին, սակայն 35 տարի անց քրդերն ավելի լավ գիտակցեցին իրենց ինքնությունը և առաջարկեցին քրդական հարցի լուծման մոտեցումներ: Ճիշտ է նաև, որ քրդերը և նրանց ազատագրումը երկարաժամկետ հեռանկարում չեն կարող ճնշվել ուժով: Ոչ մի համակարգ չի կարող երկար գոյատևել, երբ փորձում է բռնի կերպով վերափոխել իր սոցիալական հակասությունը: Քրդական էմանսիպացիոն ջանքերը ցույց են տալիս նաև, որ մարդիկ չեն կարող զարգանալ, եթե չվերանվաճեն իրենց հասարակական արժանապատվությունը⁹:

2. Քրդերը՝ դառնալով ազգ

Կարելի է մտածել այն գործընթացի մասին, որով քրդերը ազգ դարձան՝ երկու հիմնարար հասկացությունների համատեքստում: Առաջինն ինտելեկտուալ հարթությունն է: Խոսքը նրանց գոյության չափերի մասին է, ովքեր միավորում են իրենց գիտակցական վիճակն այս հիմնարար ոլորտների հետ կապված՝ ընդհանուր համերաշխության զգացումով և կիսելով ինտելեկտուալ աշխարհը՝ չանտեսելով իրենց սեփական լեզուն, մշակույթը, պատմությունը, տնտեսությունը և բնակչության կենտրոնները: Այս հարթության հիմնական չափանիշը բազմազանության վրա հիմնված ազատ և հավասար աշխարհի իդեալի կամ նախագծի մտածելակերպը կիսելն է: Մենք կարող ենք այս աշխարհն անվանել համայնական աշխարհ կամ ազատ անհատների ուտոպիա:

⁹ [The political thought of Abdullah Ocalan](#)

Կարևոր է շարունակաբար պահպանել ազատության և իրավահավասարության մտածելակերպը, որը չի մերժի հասարակական դաշտի և հասարակության բարոյական ու քաղաքական կյանքի տարբերությունները: Քանի որ ինտելեկտուալ հարթությունը վերաբերում է մտքի և երևակայության աշխարհին, ինչպես նաև ազգ դառնալ ցանկացող անհատների և համայնքների համերաշխությանը, այն պահանջում է սահմանափակ վերադասավորում: Այդ նպատակով գիտության, փիլիսոփայության և արվեստի (ներառյալ կրոնը) կրթության զարգացումը և այդ նպատակով դպրոցների բացումն ամենաառաջնային գործնական քայլերն են. ազգ դառնալու ինտելեկտուալ և հուզական կրթությունն այս դպրոցների խնդիրն է: Կարևոր է հասկանալ սոցիալական մշակույթը ներկայիս, մեր դարաշրջանի, նույնքան, որքան պատմահասարակական էության առնչությամբ, և կիսել դրանց իրական, լավ և գեղեցիկ կողմերն ընդհանուր մտքերի ու հույզերի մեջ: Մի խոսքով, KCK-ի հիմնական ինտելեկտուալ խնդիրն է պատկերացնել քրդերին որպես ազգ իրենց իսկական, լավ և գեղեցիկ մտքերի և հույզերի աշխարհում, որոնք համատեղ կիսվում են իրենց իսկ գոյության հետ: Այլ կերպ ասած, նրա խնդիրն է քուրդ ժողովրդին քաջալերել ազգ դառնալուն գիտական, փիլիսոփայական և գեղարվեստական հեղափոխության միջոցով և ստեղծել հիմնարար պայմաններ (ինտելեկտուալ և էմոցիոնալ) այդպիսի ազգ դառնալու համար՝ ազատորեն կիսելով գիտական, փիլիսոփայական (գաղափարական) և քրդական իրականության գեղարվեստական ճշմարտությունը՝ ինքնամտածողության և ինքնակրթության, լավը կիսելու և գեղեցիկ ապրելու միջոցով: Ինտելեկտուալ հարթության առումով ինքնիշխան ազգային պետությունների հիմնական պահանջն այն է, որ նրանք լիովին հավատարիմ մնան խոսքի և մտքի ազատությանը: Եթե ազգային պետությունները ցանկանում են գոյակցել քրդերի հետ ընդհանուր նորմերի ներքո, ապա նրանք պետք է հարգեն քուրդ ժողովրդի ցանկությունը՝ ստեղծելու իրենց ինտելեկտուալ և զգացմունքային աշխարհը և վերածվելու ազգային հասարակության՝ իրենց տարբերությունների հիման վրա. արտահայտվելու ազատությունը և դրա համար անհրաժեշտ միտքը պետք է

սահմանադրորեն երաշխավորված լինեն:

Երկրորդ հարթությունը սոցիալական գոյության վերակազմավորումն է՝ իր հոգեկան աշխարհին համապատասխան: Ինչպե՞ս պետք է հասարակությունը վերակազմավորվի ազգի ինտելեկտուալ աշխարհին համապատասխան, որն ընդհանուր է: Այս ֆիզիկական գոյության վերակազմավորման հիմքում ընկած է ժողովրդավարական ինքնավարությունը: Ժողովրդավարական ինքնավարությունը հնարավոր է սահմանել ինչպես լայն, այնպես էլ նեղ իմաստով: Ժողովրդավարական ինքնավարությունն ամենալայն իմաստով դեմոկրատական ազգի արտահայտությունն է: Ժողովրդավարական ազգն ունի չափումներ, որոնք բաժանված են ավելի լայն շրջանակի վրա: Այն կարող է սահմանվել իր մշակութային, տնտեսական, սոցիալական, իրավական, դիվանագիտական և այլ չափումներով: Նեղ իմաստով, ժողովրդավարական ինքնավարությունը ներկայացնում է քաղաքական հարթությունը. այլ կերպ ասած՝ նշանակում է ժողովրդավարական իշխանություն կամ կառավարում: Ժողովրդավարական ազգ դառնալու ժողովրդավարական ինքնավարության հարթությունը շատ ավելի խնդրահարույց է ինքնիշխան ազգային պետությունների հետ հարաբերությունների առումով: Ինքնիշխան ազգային պետությունները հիմնականում մերժում են ժողովրդավարական ինքնավարությունը: Նրանք չեն ցանկանում դա ճանաչել որպես իրավունք, քանի դեռ պարտավոր չեն դա անել: Ինչ վերաբերում է քրդերին, ապա ազգային պետությունների հետ հաշտեցման հիմքում ընկած է ժողովրդավարական ինքնավարության ընդունումը: Ժողովրդավարական ինքնավարությունը գերիշխող էթնիկ պատկանելիություն ունեցող ազգային պետության ընդհանուր քաղաքական տանիքի տակ ապրելու նվազագույն պահանջն է: Յուրաքանչյուր ավելի քիչ բան կրերի կոնֆլիկտի աճի և իրավիճակի վատթարացման. դա լուծում չէ: Հատկապես վերջին շրջանում ջանքեր են գործադրվում ազատական «անհատական և մշակութային իրավունքների» նախագծի համար, որն ի սկզբանե մշակվել էր անգլիական կապիտալիզմի կողմից՝ իրենց բանվոր դասակարգին և գաղութներին կառավարելու նպատակով՝ Թուրքիայի

Հանրապետությունում՝ ԱԶԿ-ի միջոցով: Մերձավորարևելյան մշակույթին խորթ այս նախագիծը միայն կծառայի հակամարտության ընդլայնմանը: Ժողովրդավարական ինքնավարությունը ազգային պետության համար ամենահարմար լուծումն է: Ավելի քիչ բան միայն կխթանի հետագա հակամարտությունն ու պատերազմը¹⁰:

3. Օջալանը՝ պետության իր պատկերացման մասին

«Քրդական իրականության մեջ ժամանակակից կապիտալիզմի դերը ազգային մշակույթի զարգացման գործում բացասական է»

Երբ քրդերը ցանկանում են բարձրանալ սեփական քաղաքականությամբ, ուժով ու պետություն ունեցող հասարակության մակարդակին, նրանց բախվում են դաժան միջավայր ու արյունալի պատերազմներ, և նման կտրուկ փոփոխություններից գոյատևելու հնարավորությունը բացարձակապես չի ընձեռվում: Այս իրավիճակում

¹⁰ [Democratic Nation](#)

հայտնվելով՝ քրդերը ստիպված են բաժանվել սոցիալական փոքր խմբերի և ապաստան փնտրել լեռներում: Այս փոքր միավորները չեն կարող գերազանցել ցեղային կառույցների մակարդակը, որոնք ձևավորվել են նեոլիթյան դարաշրջանից: Փոքր միավորների բաժանումն ամենևին էլ կապված չէ սոցիալական հետամնացության հետ, այն կապված է քաղաքակրթության արտաքին և ներքին ուժերի (քաղաք, դասակարգ, պետություն) հետ: Քրդական ցեղային համակարգին բնորոշ իրողությունը և այդ իրողության պահպանման համառությունը ոչ մի կերպ պայմանավորված չեն ներքին դինամիկայով: Քրդական բնակավայրի տարածքի ռազմավարական բնույթը որոշիչ դեր է խաղում քաղաքակրթության կենտրոնական համակարգի առաջացման և պահպանման գործում: Աշխարհագրական դիրքը և քաղաքակրթության հետ հակասական հարաբերությունները քրդական հասարակությանը թելադրում են լեռնային պայմաններում ցեղային համայնքների տեսքով իր գոյությունը շարունակելու անհրաժեշտությունը: Նույն հանգամանքները բնորոշ են նաև արաբական և թյուրքական հասարակական իրողություններին:

Պատմության ընթացքում արաբական և միջինասիական անապատները, ինչպես նաև նրանց շուրջ զարգացած քաղաքակրթությունները ստիպեցին արաբներին և թյուրքերին պահպանել հզոր ցեղային ավանդույթները:

Քրդական իրականության մեջ դասակարգերի և քաղաքների ձևավորման գործընթացը նպաստեց սոցիալական լուրջ վերափոխումների: Կրոնական գաղափարախոսության և համապատասխան ինստիտուտների տեսքով արտացոլված այս փոխակերպումների գործընթացում քրդերը բախվեցին սոցիալական կազմավորումների, որոնք դուրս էին գալիս ցեղային հասարակության սահմաններից: Կրոնական գաղափարախոսությունը նպաստեց երկկողմանի ազդեցությանը՝ ստիպելով կլանի և ցեղի վերին շերտերին միանալ պետությանը, բայց ստորին շերտերը վերածելով աղանդավորական համայնքների: Աղանդները որպես այդպիսին կարելի է համարել ինքնապաշտպանական համայնքներ, որոնք դեմ են իշխանությունների և պետության հետ միավորվելու կրոնական

գաղափարախոսությանը: Այս երկակիությունը հաճախ կարելի է նկատել հին զրադաշտական ավանդույթներում, քրդական ծագում ունեցող համայնքների մեջ, ինչպես նաև միջնադարի իսլամական ավանդույթում: Զրադաշտականությունը մեծ նշանակություն ունի քրդերի համար՝ լինելով պատմության մեջ իր արտահայտությունը գտած բարոյական ու քաղաքական հասարակության եզակի օրինակ: Այս երկընտրանքի առկայությունը հստակ տեսանելի է Մեդիական Համադաշնությունում և նրա իրավահաջորդ Պարսկական կայսրությունում: Հայտնի է, որ մարերի և պարսիկների միջև իշխանության անցման ժամանակ մոգերը շատ ազդեցիկ են եղել և ակտիվորեն կովել են: Այս տեսակի երկակիությունն ու պայքարը միջնադարյան իսլամում ավելի տեսանելի և բաց բնույթ են ձեռք բերել: Իսլամի ի հայտ գալուց ի վեր նշվել է երկակիություն՝ և՛ պետական, և՛ ցեղային իսլամի առկայությունը: Կլանի վերին խավերի՝ պետականության մուտքին արձագանքը հասարակական ակտիվության ալիքն էր և ցածր խավերի հուզումները՝ ձևավորելով անթիվ դավանանքներ և աղանդներ:

Հայտնի է, որ բոլոր իսլամական հասարակություններում նկատվող այս պայքարը մշտապես և ակտիվորեն արտահայտվել է քրդական հասարակական իրականության մեջ: Եթե Հին աշխարհում գերիշխող էր քրդական ինքնավար ցեղային հասարակությունը, ապա միջնադարյան իսլամական քաղաքակրթության ժամանակ քրդերը որպես էթնիկ խումբ և որպես երևույթ կարողացան շատ ավելի հստակ արտահայտվել: Սակայն այս գործընթացը ենթադրում էր խորը բաժանում: Եթե քրդերը մեծ մասամբ պահպանեցին իրենց ցեղային հատկանիշները, ապա քրդական շերտը, որը ներգրավված էր ուրբանիզացիայի և դասակարգային շերտավորման մեջ, զգաց խորը շերտավորում. սրանք նրանք են, ովքեր հայտնվեցին պետության գրկում և նրանց հակադրվող աղանդներն ու դավանանքները: Միջնադարի սոցիալական պատմությունը հիմնված է հիմնականում այս եռակողմ շերտավորման և փաստերի վրա: Արտահայտման ինչպիսի ձևեր էլ որ ունենա ցանկացած պատմություն, դրա հիմքում ընկած նյութական փաստերը շարունակում են մնալ ցեղերը, աղանդները և

դավանանքները: Կառուցվածքային միավորները, որոնք առաջացնում են բոլոր միջկլանային և միջդասակարգային հակամարտությունները, պատկանում են նույն եռյակին: Այս տեսակի մասնատումը վերաբերում է ողջ Մերձավոր Արևելքին և նույնիսկ կրում է գլոբալ բնութագրեր: Քրդական իրականության տեսանկյունից սա որևէ այլ իրավիճակ չի ներկայացնում: Պարտություններն ու հաղթանակները փոխկապակցված են միմյանց հետ, և չնայած իշխանության ընտրությունը կործանարար և ձուլող հատկություններ ունի, ցեղերի, հավատքի ու աղանդների ճնշված ու շահագործվող շերտերը ակտիվորեն համախմբվում են հասարակության շուրջ և պաշտպանում իրենց ազատ կյանքը:

Կենտրոնական քաղաքակրթական համակարգի տեղափոխումը Արևմտյան Եվրոպա հիմնարար փոփոխություններ է առաջացրել Մերձավոր Արևելքի հասարակության մեջ: Սակայն քաղաքակրթական համակարգը, որը շարունակում է գոյություն ունենալ՝ չնայած ցիկլային ճգնաժամերին, ժամանակակից կապիտալիզմի այս նոր փուլում թևակոխել է քայքայման խորը գործընթաց: 19-րդ դարի սկզբից տարածաշրջանում զարգացող արևմտյան հեգեմոնիան արագացրել է կազմալուծումն այն փոխակերպման միջոցով, որը պատրաստել է կախյալ գործակալության և գործակալական կառույցների հետ միասին: Առավելագույն շահույթ ստանալու կապիտալիզմի միտումը կարող էր շարունակել գոյություն ունենալ միայն փոքր ազգային պետությունների սահմաններում, ինչը դարձավ դեսպոտիզմի ամենակենտրոնացված արտահայտությունը: Արդյունաբերական հեղափոխության հետ բոլորովին կապ չունեցող և քաղաքական հեղափոխությունից շատ հեռու այս նոր ստատուս քվոն անխուսափելիորեն հանգեցրեց ողջ քրդական հասարակության մասշտաբով կյանքի ու մահվան երկընտրանքի առաջացմանը: Կարողանալ դիմանալ. այս հարցը չափազանց վիճելի է դարձել ինչպես պետության, այնպես էլ հասարակության համար: Այս քննարկումներին կարելի է հետևել Օսմանյան կայսրության և Պարսկաստանի օրինակներով: Եթե իսլամական քաղաքակրթության ժամանակ գերիշխող դիրքերում հայտնված արաբները, պարսիկները և թյուրքական

տիրակալները հիմնական խնդիրը համարում էին իրենց պետությունների պաշտպանությունը, ապա ճնշված հասարակություններն ու ազգային շերտերը հայտնվեցին սեփական սոցիալական ինքնության պահպանման խնդրի առաջ: Իրենց աշխարհառազմավարական դիրքի և հասարակության ցրված բնույթի պատճառով քրդերն այս ժամանակահատվածում ամենաշատը տուժեցին այս ստատուս քվոյի ավանդական ճնշումներից և շահագործումից: Ժամանակակից կապիտալիզմի հեգեմոնների, առաջին հերթին՝ Բրիտանական կայսրության, տարածաշրջանում, մասնավորապես Անատոլիայում և Միջագետքում, շատ ավելին, քան համաշխարհային մասշտաբով ստեղծված ժամանակակից կապիտալիզմի հեգեմոնների և գործակալական վարչակարգերի մեթոդները, շատ ավելին, քան համաշխարհային մասշտաբով, իրավիճակը հասցրին կատարյալ ողբերգության բոլոր համայնքների համար. իսկ ազգությունները դուրս են բերվել իշխանության սահմաններից: Քրիստոնյա ժողովուրդները, որոնց կարգավիճակը ձևավորվել է անեքսիայի միջոցով՝ ումմայի ավանդական գաղափարախոսությունների հիման վրա, ապրեցին ամենամեծ ողբերգությունը, այն է՝ ցեղասպանությունը և լուծարվեցին իրենց հազարամյա մշակույթների հետ միասին: Մահմեդական համայնքները, որոնք ենթարկվել են ավանդական ճնշումների և շահագործման, նույնպես ապրել են այս ողբերգությունները: Թեև տարբեր ձևերով, բայց ինչպես հայերը, հույները և ասորիները, այս մեծ ողբերգությունը, որը հրահրվել է նրանց թիկունքում գտնվող ժամանակակից կապիտալիզմի համակարգի տարածաշրջանային գործակալների կողմից, միասին ապրեցին բեղվին արաբներն ու ֆելահները, թուրքմենները, պարսիկները, բերբերներն ու քրդերը¹¹:

¹¹ Манифест демократического общества. Курдская проблема и решение модели демократической нации, автор` Абдулла Оджалан

Գլուխ Դ.

Քրդերի ծագման պատմությունը միջազգային հանրության տեսանկյունից

Քրդերը երկար ու իրադարձություններով հարուստ պատմություն ունեն։ Հույն պատմիչ Քսենոֆոնը պատմել է իր հանդիպումները «Կարդուչիների» հետ դեռևս մ. թ. ա. 375 թ.։ Արաբները, ովքեր մ.թ. յոթերորդ դարում իսլամ են բերել այդ տարածք, առաջինն էին, որ անդրադարձան «քրդերին»։ Օսմանյան և պարսկական կայսրությունների պատմության մեջ շատ կարևոր դեմքեր քրդեր էին, և քրդերով բնակեցված հեռավոր տարածքը ծառայում էր որպես կայսրությունների միջև բուֆեր (երևի բուֆերային գոտի)։ Քրդերը երկար ժամանակ պայքարել են ինքնավարության համար՝ կա՛մ որպես ինքնակառավարվող նահանգներ, կա՛մ որպես անկախ ազգային պետություն։

Այս պատմությունը խորապես ազդել է քրդական կյանքի և մշակույթի գրեթե բոլոր ոլորտների վրա։ Քուրդիստանը բաժանող երկրներում սոցիալական արագ փոփոխություններ են տեղի ունենում, ինչը ազդում է նաև քրդերի վրա։ Տարբեր կառավարությունների քաղաքականությունը նույնպես միանգամայն տարբեր տեսակի ազդեցություն է ունեցել քրդերի վրա։ Մինչ թուրքական կառավարությունն արգելում է քրդերենի օգտագործումը հանրության մեջ և քրդական գրությունների կամ աուղիո-ձայնագրությունների հրապարակումը կամ տիրապետումը, Իրաքի կառավարությունը 1970-ական և 1980-ականներին թույլ է տվել քրդերենի օգտագործումը որպես ուսուցման լեզու քուրդ դպրոցականների համար։ Այսպիսով, քրդական գրականության զարգացումը բարգավաճեց Իրաքում, բայց խիստ խոչընդոտվեց Թուրքիայում։ Բացի բարբառային տարբերություններից, գրավոր հաղորդակցությունն ավելի է բարդանում տարբեր երկրներում՝ լատիներեն, արաբերեն և կիրիլիցա (կյուրեղագիր) այբուբենների օգտագործմամբ։ Այս օրինակները

ցույց են տալիս իրավիճակի բարդությունը և նախազգուշացում են գերընդհանրացման դեմ¹²: Քրդերը համարվում են ամենամեծ քաղաքացիություն չունեցող ազգը, որը կազմում է չորրորդ ամենամեծ էթնիկ խումբը Մերձավոր Արևելքում: Նրա ակունքները վերաբերում են մ.թ.ա. 2500թ. երբ նրա բնակիչները բնակություն են հաստատել Թուրքիայից, Իրանից, Իրաքից և Սիրիայից բաղկացած տարածաշրջանում:

Քուրդ ժողովուրդը տարիների ընթացքում մի քանի փորձեր է կատարել՝ ստեղծելու անկախ պետություն: Քուրդ ժողովրդի պատմությունը ենթարկվել է բռնությունների և սխալ ճանաչման իր ընդունող պետությունների կողմից, որոնք իրենց տարածքային ամբողջականությունը համարում են սպառնալիք: Քուրդիստանի բանվորական կուսակցությունը 1978 թվականից պահանջում է Թուրքիայի կազմում ստեղծել անկախ պետություն:

Կուսակցության ստեղծման օրվանից այն ղեկավարում է Աբդուլլահ Օջալանը, որը համարվում է ահաբեկչական կազմակերպություն Թուրքիայում. կարծես թե, դիվանագիտության կամ համագործակցության միջոցով քրդական նկրտումները հստակ արդյունքներ չեն ունենում՝ անցյալում առկա համառ հակամարտությունների և խախտված խոստումների պատճառով¹³:

Քրդերը Մերձավոր Արևելքի ամենամեծ ժողովուրդներից են: Այսօր կարելի է վստահաբար ասել, որ ժողովուրդն այսքան տարի ճնշված է եղել և ծնկի իջել՝ հերոսական քաջություն դրսևորելով միայն մեկ բանի համար՝ սեփական անկախ պետության ստեղծման համար: Թեև և՛ քուրդ քաղաքական գործիչները, և՛ ժողովուրդը գիտակցում են անկախության համար պայքարի դժվարին փուլը, որը սպասվում է իրենց առջևում, բազմամիլիոնանոց ժողովուրդը շատ բան չունի կորցնելու: Քրդերը, ինչպես ցանկացած այլ ժողովուրդ, ունեն ինքնորոշման, դրոշի և օրհներգի իրավունք¹⁴:

¹² [CULTURE SUMMARY: KURDS](#)

¹³ [Народ без государства: история курдского народа](#)

¹⁴ [Этапы и пути становления курдского народа](#)

«Եվ ահա ինչպես գրված է՝ քրդերը հին ժամանակներից, մեր թվարկությունից առաջ մինչ օրս պայքարում են իրենց պետության համար, ազատ պետություն ձեռք բերելու համար: Աբդուլլահ Օջալանը ստեղծեց մի խումբ և ձգտում էր, որպեսզի անկախ պետություն ունենա՝ հիմնված ժողովրդավարական սկզբունքների վրա: Հենց այդ էր պատճառը, որ 1990-ականներին թուրքական իշխանությունները խաբեբայորեն նրան ձերբակալում են և բանտարկում Իմրալը կղզու բանտում և այնտեղ պահում են մինչ օրս» - համահեղինակ Նուրի Բոլյանի կարծիքը

Գլուխ Ե.

Պայքար հանուն համադաշնային պետության, պայքար հանուն արդարության

Քրդական իրականությունը, ի տարբերություն այլ իսլամական ավանդական հասարակությունների, չկարողացավ հասնել հաջողության ազգային հասարակություն դառնալու առումով և չկարողացավ օգտագործել ազգային-պետական հնարավորությունները: Ընդհակառակը, քրդական իրականության վերածումն ազգային հասարակության կանխելու նպատակով, այն ենթարկվում էր գիշատիչ ռեժիմների համակարգված և մշտական ճնշման գերիշխող ազգային պետությունների կողմից՝ հասնելով ցեղասպանության եզրին: Առանց հեզեմոն ուժերի աջակցության, ցեղասպանության և կողոպուտի այս ռեժիմները չէին կարող գոյություն ունենալ: Ազգային հասարակության մակարդակին բարձրանալու անկարողությունը հանգեցրեց նրան, որ նեոլիթյան ժամանակներից պահպանված ցեղային մշակույթի շահերը և հիերարխիկ կառուցվածքը, ինչպես նաև Հին աշխարհի, պահպանվեց կրոնական, դավանական և ադանդավորական ավանդույթների ազդեցության տակ: Միջնադարում քրդական իրականությունը զրկված էր ներքին դինամիկայից: Նրան գրեթե սոցիալական դիակի վիճակում են պահում: Դրա առնչությամբ սպանություններ և անսահմանափակ կողոպուտներ են իրականացվում այն հեզեմոն ուժերի և ազգային պետությունների կողմից, որոնց իշխանության տակ է այն: Հենց այս իրողություններն են ընկած գոյության կամ դրա բացակայության մասին բանավեճի հիմքում: Ի վերջո, այս իրողությունը ստեղծված է, որը հնարավոր է դարձել ժամանակակից կապիտալիզմի տարրերի և հաշտարար գործակալական կառույցների ուժերով:

Անկասկած, ինչպես գլոբալ մասշտաբով սոցիալական բոլոր երևույթներում, քրդական իրականության մեջ էլ՝ իր ծնունդից մինչ օրս, պայքարի բևեռներ կան: Նույնիսկ վաղ ցեղային կազմավորումներում որոշիչ գործոնը հակադիր համայնքների և բնական պայմանների սպառնալիքից պաշտպանվելու ռեֆլեքսն էր. կարևորը

պարզունակ գիտակցությունն ու ինքնապահպանման կազմակերպումն էր: Դարվինյան մեկնաբանություններն այս իմաստով չեն արտացոլում իրականությունը, այլ աղավաղում են այն: Յեղային կազմավորումների որոշիչ կողմը ոչ թե հարազատությունն է, այլ պաշտպանությունը սպառնալիքներից, ավելի առատ սննդից և բազմացումից: Քրդական իրականության մեջ ցեղային մշակույթին բնորոշ պայքարի, արտադրության ու վերարտադրության կառուցվածքը հստակորեն հաստատում է այս ենթադրությունը: Նույն հանգամանքը, որպես այդպիսին, վավեր է բոլոր հակադիր դավանանքների և աղանդների համար, որոնք առաջացել են հետագայում, դրանց արտադրության և բնական վերարտադրության համար: Աղանդների առաջացման գործընթացում ուժի ներքին և արտաքին կենտրոններին, քաղաքի ավերիչ հետևանքներին և դասակարգային բաժանմանը դիմակայելիս հասարակության դերը պաշտպանության առումով շատ կարևոր է. նրանց գոյության շարունակությունն ու ազատության պահպանումը: Այդ իսկ պատճառով նրանք անընդհատ ցանկանում էին կա՛մ ոչնչացնել քրդական իրականությունը, կա՛մ կոլաբորացիոնիստական տարրերի շարք մտցնելու միջոցով փորձում էին նրան հեռու մղել և վերացնել ապստամբական ու ազատագրական դերերից:

Ազատության և հավասարության համար ժամանակակից դեմոկրատական շարժումները, որոնք զարգացել են ժամանակակից կապիտալիզմի դեմ, ձգտել են շարունակել պատմական ավանդույթները: Քրդական իրականության յուրահատուկ պայմանները հնարավորություն չեն տալիս ժամանակակից կապիտալիզմի տարրերի օգնությամբ ձևավորել ժամանակակից ազգային հասարակություն: Այս ուղղությամբ գործադրված մանրբուրժուական ու ֆեոդալական տարրերի թույլ ջանքերն արդյունք չտվեցին: Եթե արհեստական քրդական ազգային պետականությունը, որին վերջերս են դիմել, շրջապատված չլինի բովանդակալից ժողովրդավարական ազգային հասարակական կառույցներով, ապա այն այլ լուրջ արդյունք չի տա, քան ցեղասպանության և զգալի աղետների ենթարկվելու միջոցով դրա վերացման գործընթացը շարունակելը: Ժողովրդավարական սոցիալիստական հասարակության

կառուցումը, որն իր արտահայտությունն է գտել ՔԲԿ-ի կառուցվածքում, քրդական իրականությունը բարձրացնում է արդիականության ըմբռնման բոլորովին այլ մակարդակի վրա՝ բաց խոսելով և գործնականում գիտակցելով, որ ժողովրդավարական արդիականության տեսության և պրակտիկայի օգնությամբ հնարավոր կլինի պաշտպանել սեփական գոյությունն ու համախմբվել, ձեռք բերել իսկական ազատություն:

Ժողովրդավարական արդիականության տեսքով այլընտրանքը ոչ մի կերպ ապագայի ուտոպիա կամ անցյալի մասին սոցիալական առասպել չէ. դա ընտրություն է, որը զարգանում է սոցիալական իրականության բնույթին զուգահեռ: Ժողովրդավարական արդիականությունը պարզապես չի փոխում իր ձևերն ըստ ժամանակաշրջանների, այն ինքնին անընդհատ գոյություն ունեցող իրականություն է, որն ունի իր պատմությունը, որն արտացոլված է քաղաքակրթության ողջ պատմության մեջ: Ժողովրդավարական արդիականությունը մարդկությանը ներկայացնում է աշխարհի ողջ պատմությունը բռնությունից և շահագործումից դուրս, ավելի ճիշտ՝ արտացոլում է իր համակարգը: Եթե նախաքրդական իրականությունը խաղացել է քաղաքակրթության մի տեսակ բնօրրանի դեր, ապա այն, ինչպես մայրը, որը ենթարկվում է երեխայի հարձակմանը, արտացոլում է մի մշակույթ, որն ավելի քան մյուսները հարձակման են ենթարկվում քաղաքակրթության ուժերի կողմից և ոչնչացվում հենց այդ ուժերի կողմից: Հետևաբար, այն կարող է իրականացվել միայն քաղաքակրթության՝ ավանդական դասակարգային քաղաքակրթությունից դուրս կանգնած ժողովրդավարական սոցիալական քաղաքակրթության շրջանակներում: Եթե գրվի քրդերի իրական պատմությունը, ապա դա կլինի այսպես. դրա ժամանակակից արտահայտությունը դեմոկրատական արդիականությունն է: Քրդերն իրենց անցյալի գոյության հետքերը (գոյաբանական բեկորներ) կարող են տեսնել միայն ժողովրդավարական քաղաքակրթության պատմության լույսի ներքո, և սկսելով իրենց ճանապարհը, կարող են վերածվել ժողովրդավարական ազգի, էկոլոգիական արդյունաբերության և ժողովրդավարական արդիականության սոցիալական

շուկայական տնտեսության հիման վրա:

Տավրոսի և Զագրոսի տարածքը դարձավ ոչ միայն հոմոսափիենսի՝ բանական մարդու, նեոլիթյան գյուղատնտեսական և քաղաքային հեղափոխությունների բնօրրանը մարդկության պատմության մեջ Աֆրիկայի (մայրցամաքի, որտեղ հայտնվել է մարդը) և Եվրասիայի միջև (աշխարհագրական տարածություն, որի վրա գտնվում էր մարդկային հասարակությունը), այն նաև հասցրեց այս բոլոր ձեռքբերումները ժամանակակից պատմության մեջ, ընդհուպ մինչև Արևմտյան Եվրոպայի արդյունաբերական հեղափոխությունը: Հիմա, մարդկության ողջ պատմության մեջ ամենախորը ճգնաժամի պայմաններում, որն արմատավորված է կապիտալիստական արդիականության մեջ, այս լեռնային համակարգը գերեզմանոց է, որի գոյությունը լիակատար կործանման եզրին է: Պատմությունը ևս մեկ անգամ, նույն տարածքում, ողջ մարդկության անունից քրդերին կոչ է անում հեղափոխության, ժողովրդավարական արդիականության ստեղծման՝ իրենց սոցիալական գոյությունը պահպանելու և ազատ մարդիկ դառնալու համար:

Եզրակացություն

Այսպիսով, վերոնշյալ տեղեկություններն ու նյութերը հիմք են ծառայում այն իրողության, որ քուրդ ժողովուրդն ունի իր սեփական, տարբերվող, յուրահատուկ մշակույթը, պատմությունը, զարգացման հեռանկարներն ու տեսլականը: Ինչպես գրում էր Քրդական բանվորական կուսակցության հիմնադիրը՝ Աբդուլլահ Օջալանը, «ազատ կյանքով ապրելու կամքը չի կարող լինել այնքան ազատատենչ և արդար, որքան իմ մեկուսացման պայմաններում». ուստի եթե կա հնարավորություն պայքարելու՝ գործածելով բոլոր ժողովրդավարական գործիքներն ու միջոցները, ապա ինչո՞ւ չպայքարել:

Վերոնշյալ տեղեկություններն այն բազային հիմքն են, որոնք ի ցույց են դնում քուրդ ժողովրդի՝ սեփական անկախ (կամ ինքնավար՝ համադաշնության կազմում) պետություն ստեղծելու անսասան կամքը, ձգտումն ու անվերջ ցանկությունը: Առաջնորդվելով Աբդուլլահ Օջալանի մտքերով ու գաղափարախոսություններով՝ վստահորեն կարելի է պնդել, որ արդար պետությունն ու պետությունների միջև արդար փոխգործակցությունը մեր աշխարհում հնարավոր է, ավելի արդար աշխարհ հնարավոր է:

Եվ այս առումով թիվ մեկ առաջնային միջոցը կրթվելն է ու կրթելը՝ ինքնուրույն մարդ, պետության լիիրավ քաղաքացի դառնալու համար: Պետք է կրթվել ու կրթել, առաջնորդվել ու առաջնորդել՝ ապագան ավելի ճիշտ ու արդար արժանիքների վրա կառուցելու համար:

Կրթությունը մշակույթի մի մասն է: Կրթությունն առանց մշակույթի դատարկություն է, ինչպես որ կյանքն է առանց մշակույթի անիմաստ: Ոչ թե իրարից զատելով ու տարբերություններով դնելով է ավելի արդար փոխգործակցություն ու փոխհարաբերություն կառուցվում, այլ ընդհակառակը, մշակութային տարբերությունները հաշվի առնելով ու ապրումակցելով է այն իրականություն դառնում: Մշակույթը հայտնի է բոլորիս, սակայն ինչքան էլ, որ տարօրինակ է, հստակ

սահմանում չունի: Եվ հենց այդտեղ է թաքնված խորքային իմաստը: Մշակույթն անսահմանելի է ու անսահման, բնական է, որ յուրաքանչյուր ժողովուրդ, պահպանելով իր մշակույթն ու վերջինիս դերը բարձրացնելով, բարձր մակարդակի է դնում նաև սեփական ինքնությունը և որպես ժողովուրդ նույնականացումը: Կրթվելով է մշակույթը զարգանում և մշակույթով է կրթությունը զարգանում: Հետևաբար պետք է համատեղել ուժերը, հաշվի առնելով մշակույթն ու նրա բոլոր-բոլոր դրսևորումները՝ ավելի արդար աշխարհակարգ կառուցելու ճանապարհին:

Շնորհակալություն հայտնելով ընթերցողին՝ հույս ենք հայտնում, որ սույն աշխատանքը նորանոր գիտելիքների պարզևեց, թույլ տվեց նորովին դիտարկել քրդական հարցն ու քուրդ ժողովրդի ցանկությունն ու ձգտումը՝ ազատ ու անկաշկանդ ապրելու ու արժանապատիվ միջավայր ստեղծելու ուղղությամբ:

Շարունակե՛ք կրթվել, քանի որ դա է երազած ու բաղձալի ապագա ունենալու միակ գրավականն ու միջոցը...

Գրականության ցանկ

1. [History of the Kurds](#), կայք՝ [kurdistanmemoryprogramme](#)
2. [The Kurdish Role in Russia's Middle East Power Play](#), հեղինակ՝ The Washington Institute for Near East Policy
3. [Why Kurds Are Disappointed by Biden's Legacy](#), հեղինակ՝ [foreignpolicy](#)
4. [Key Congressmen Call on Biden to Protect KRG against Abuse from pro-Iran Groups](#), հեղինակ՝ [kurdistan24](#)
5. [Իրաքյան Բուրդիստանի անկախության հանրաքվե, 2017](#), հեղինակ՝ Վիքիպեդիա ազատ հանրագիտարան
6. [Iraqi Kurds decisively back independence in referendum](#), հեղինակ՝ BBC
7. [Кто такие курды и в чем заключается проблема Курдистана](#), հեղինակ՝ РБК
8. [Մագդա Թախտաճյան. «Արմատների պատմությունն ինձ շատ բան օգնեց հասկանալ»](#), հեղինակ՝ [mediamax](#)
9. [The Political Thought of Abdullah Öcalan](#), հեղինակ՝ [libcom](#)
10. [Democratic Nation](#), հեղինակ՝ Abdullah Ocalan, կայք՝ [ocalanbooks](#)
11. Манифест демократического общества. Курдская проблема и решение модели демократической нации, հեղինակ՝ Абдулла Оджалан
12. [Culture Summary: KURDS](#), հեղինակ՝ [ehrafworldcultures](#)
13. [Народ без государства: история курдского народа](#), հեղինակ՝ Мексиканский центр международных отношений
14. [Этапы и пути становления курдского народа доклад на конференции](#), հեղինակ՝ Истина - Интеллектуальная Система Тематического Исследования Наукометрических данных